

Fantasmès. El camarot de Père Jules

Luce Vigo

Sobre *L'Atalante* com sobre les altres pel·lícules de Jean Vigo no puc conformar-me amb una simple mirada d'espectadora cinèfila, si és que ho som. I, a més, de cap manera quan l'acció es desenvolupa en el camarot que Père Jules comparteix amb el seu doble jove, el "xaval". Per a mi, com per a qualsevol altre espectador, hi ha el que passa a la pantalla, el que és visible i generador de projeccions en l'imaginari dels personatges i, per tant, en el meu imaginari d'espectadora, el qual, sense dubte, no depèn ben bé del visible, sinó del que es troba fora del focus en què el film té les arrels, les dels personatges i de les quals n'extreu tota la força d'atracció. I, després, rere cada objecte, de cada fotografia, que reflecteixen el passat del vell mariner i li permeten mantenir vius els records i, més o menys conscientment, quan en té oportunitat, de gaudir de l'emoció de Juliette, la ira del patró i la submissió admirativa del grumet, per a mi són molt visibles en segon pla les cares dels amics de Vigo, millor dir, dels Vigo, amics propers i enginyosos que, gràcies a les troballes de Jean, varen participar de ma-

nera activa en la creació d'aquest lloc de tots els fantasmès, el camarot de Père Jules.

Vaig tardar molt de temps no només a tenir aquesta visió múltiple de *L'Atalante* sinó també en poder gaudir a voler de la pel·lícula com de qualsevol altra realitzada amb ànsia de cinema, una mirada, una escriptura. En principi, tenia poques coses, el camarot de Père Jules, construït en els estudis de Buttes-Chaumont, sota la direcció de Francis Jourdain, amb la col·laboració de Max Douy, qui, des d'aleshores, es va obrir camí com a cap de decoració de cinema, tal com demostren els apunts que va agafar Vigo, amb llapis, en un full solt, destinats als constructors:

- El camarot de Père Jules i del xaval
- Dues lliteres, dues de les quals desmuntables, 4 fulls
- Una escala
- Una porta vidriera
- Revoltim (sic)
- Làmpada sòtil desmuntable
- Estufa

Crec que em sé de memòria la pel·lícula; però no, no és veritat, descobresc, o sempre torn a descobrir qualche detall important que se m'havia escapat o que havia oblidat. Intent mirar-la amb

ulls verjos. No veig moltes coses en aquest "revoltim", en el pla que m'introdueix per primera vegada en el camarot de Père Jules i del xaval; un tros de paret ple de fotografies, dues lliteres superposades, la més alta decorada amb un peix serra. Però la manera d'enfocar la massa del cos de Michel Simon, d'esquena girant-se cap a l'esquerra mentre el jove Louis Lefebvre entra en el focus sense que desaparegui Michel Simon, reflecteix el gran talent de Boris Kaufman i el seu ajudant Louis Berger, en l'exigüitat d'un lloc les riqueses del qual desconec. Mentre Père Jules es disposa a preparar menjar per a la moixa, intueix, més que veig, el fogó, de la mateixa manera que veig el bagul d'on el xaval treu la roba bruta. El pla acaba amb aquest gest.

Diverses seqüències més, vora Dita Parlo, que havia abandonat la coberta de la barca, amb la roba neta i planxada als braços, em trob com a espectadora en aquesta caverna d'Alí Babà els honors de la qual em farà Père Jules alhora que a Juliette. Aquesta visita al passat de Père Jules és una autèntica maniobra de seducció, tremenda i gustosa. Comença amb uns focs d'artifici de música en els quals hi participen un car-

Veig... Sí, els veig tots; aquests amics que no estaven mancats d'imaginació, ni del sentit de la fraternitat, envoltant mon pare, compartint amb ell, com sempre havien fet, idees boges, rebels i divertides. De cop i volta, arriben de visita els germans Prévert i Luis Buñuel

rousel, un tocadisc, un despertador i un sorprenent cap d'orquestra autòmat amenat "bonàs" per Père Jules i "pepa" per Vigo en el repartiment de plans. A Juliette, no solament li afalaga l'oïda sinó també tots els sentits, la seva emoció es tradueix primer per una admiració plena de sorpresa, molt sensual; basta fixar-se en la forma de tocar els objectes; els ullals d'elefant, el ventall. "Parla d'una escaparata, només hi ha peces precioses" li contesta Père Jules quan ell li diu "no imaginava que fos així ca teva". Aquest trastorn es va convertint a poc a poc en una emoció exacerbada, ja perceptible en la seqüència de la màquina de cosir, quan els objectes—el ganivet, segons els apunts de Vigo, un ganivet català, ¿fidelitat als seus orígens?, o el pot de vidre amb les mans tallades—deixen penetrar dins el camarot una violència sobtada, aquella violència de la vida anterior de Père Jules, jove aventurer que va recórrer tot el món, fent-ne de les seves i que va anar a parar, de forma misteriosa, a bord de *L'Atalante*. A tot plegat, hi hem d'afegir la violència de l'emoció de Juliette, que, a la vegada, entra en el joc de la seducció.

Els dos personatges, els cors dels quals estan molt propers, intercanvien

les paraules següents, en una escena d'intimitat sobtada i compartida; Juliette es pentina i Père Jules li diu: "Tens el cabell molt bonic". "Tu també, Père Jules, el tens molt bonic", li contesta Juliette; i Père Jules replica: "No tant com el teu". Em sent profundament commoguda, gairebé indiscreta, mentre he estat menys sensible a l'escena mítica anterior, difosa en la seva totalitat en la reconstrucció de *L'Atalante*, en la qual Michel Simon, després de despullar-se, mostrant el cos tatuat, es clava una cigarreta encesa dins el llombrígol. Si en aquesta seqüència la càmera privilegia més els personatges que la decoració, igual passa amb les fotografies de la paret, el peix serra que recalca el costat de la llitera, el moix en un segon pla, la irrupció de Jean furios, que envesteix els objectes, als quals els concedeix un paper de primer pla i en fa descobrir d'altres, entre els quals els estris per pescar, prohibits a bord. ¿Com imaginar-se l'absència de qualsevol objecte prohibit en aquest lloc, qualsevol idea de rebel·lia? I, a l'esquerra de la pantalla, allò que es convertirà en fonògraf està pendent que Père Jules l'arregli.

I, de cop i volta, m'evadesc del film per tornar uns anys enrere. Era massa

petita durant el rodatge de *L'Atalante* per recordar-ho, però els amics em varen contar coses. I veig Jean Vigo i Jean Painlevé arribant al plató; Painlevé aguanta en les mans un paquet emboïcat amb molta cura; la jove secretària del rodatge, Jacqueline Morland (avui Jacqueline Cordon) l'ha de guardar amb molta d'eima sense obrir-lo: jera el pot de vidre amb les mans tallades! Veig Pierre Merle corrent darrere dels moixos que cuida, el veig construint el fonògraf, amb una caixa, un tros de cartró, una guarda de caps de betum, i un motor de veres, objecte guardat durant molts d'anys en el seu celler, rue de Seine, fins al dia que va desaparèixer de forma molt misteriosa... El veig mig amagat, és petit, davall de l'immens capell de palla que va dur d'Amèrica central. Veig... Sí, els veig tots; aquests amics que no estaven mancats d'imaginació, ni del sentit de la fraternitat, envoltant mon pare, compartint amb ell, com sempre havien fet, idees boges, rebels i divertides. De cop i volta, arriben de visita els germans Prévert i Luis Buñuel. A Buñuel, li hauria agradat, sens dubte, la idea del pot de vidre amb les mans tallades. I veig també el meu cosí Albert Riéra, que tenia unes celles com les del general Dou-

Segueix les riallades de Juliette i de Père Jules, amb la ira de Jean el mariner, atrafegat en la seva vida tan plàcida i el seu amor, aleshores sense alts i baixos, per la seva dona, el camarot de Père Jules pareix més ordenat gràcies a la diligència del xaval

rakine: ¿era ell, ja que era pintor, i més tard home de televisió, l'autor d'aquest quadre de dona lànguida que es veu en el camarot de Père Jules? ¿En no ser que fos Charles Goldblatt, aprofitant un descans després d'haver escrit la lletra de la "Cançó dels mariners" qui l'hauria trobat a ca uns antiquaris, ja que n'era aficionat? I la màscara del Gabon, *Pangwé*, ¿d'on procedeix? Potser de casa de Francis Jourdain o també, segons Pierre Merle, de les col·leccions de qualche explorador de nom desconegut i que hauria prestat també el peix serra; de totes formes no podia procedir dels accessoris polsosos de Buttes-Chaumont.

En veritat, en submergir-me en tot el que passa dins el camarot de Père Jules, not aquest revoltim agitat i amistós en el qual Jean i Lydu Vigo recobraven forces. A més de l'accent de Père Jules, sent la música que sonava dins la seva oïda en les escales en els països llunyans, sent també altres accents, els accents parisencs dels germans Prévert, Gilles Margaris i del xaval, l'espanyol de Buñuel,

el rus de Boris Kaufman, el polonès de ma mare i de la meua tia Génia Lozinska, l'alemany musical de Dita Parlo, el català d'Albert Riéra; aquesta barreja extraordinària de veus, que lluny de ser cacofòniques o exòtiques, evidencien la riquesa de les vivències d'un equip de rodatge i l'harmonia de *L'Atalante*, reflectides a la perfecció, per la seva banda, per la música de Maurice Jaubert, l'actuació dels actors, les imatges de Boris Kaufman. Fins i tot se m'oblida allò que sonava durant el rodatge: la tos seca de mon pare.

Totes aquestes reminiscències, que, en la major part, són fantasies a partir de fets reals, desapareixien tan aviat com havien sorgit. Estic de bell nou veient el film, que, de fet, mai no he deixat de veure. Segueix les riallades de Juliette i de Père Jules, amb la ira de Jean el mariner, atrafegat en la seva vida tan plàcida i el seu amor, aleshores sense alts i baixos, per la seva dona, el camarot de Père Jules pareix més ordenat gràcies a la diligència del xaval.

És un pla molt curt que enfoca Michel Simon, rapat, tombat en la llitera superior, amb el moix inevitable. Amb la càmera a les espatlles, mig acotat, amb la pala i la granera en la mà, el jove grumet deté el seu gest en ser renyat pel vell mariner: "¿No pots fer menys pols?" Una escena curta mostra el mariner i la seva dona, dins el "seu" camarot, molt emocionats amb la preparació de la sortida, mentre es produeix el pànic en el camarot de Père Jules quan se'n tem que el seu amulet s'ha romput, un altre valuós record del passat com a rodamón. "Comença la sèrie negra", exclama el vell mariner supersticiós. De fet, a partir d'aquell moment, els plans filmats en aquest lloc adquireixen una altra tonalitat. El Père Jules tornat begut, la patrona i el cabiner l'ajeuven com si fos un infant. Es dorm amb el so enronquit del despertador, el mateix despertador que havia seduït Juliette quan era un instrument de música més entre tants d'altres.

Fins aquesta part del relat, el passat de Père Jules, a través de la "decoració",

Entregat a si mateix, el camarot es converteix en aquell moment en un personatge que s'ofereix als moixos i a la seducció d'aquest fonògraf, que existeix gràcies a la genialitat de Père Jules ... i de Pierre Merle. I de la imaginació de Jean Vigo, servida admirablement pels seus col·laboradors i amics

el seu lloc de vida ple d'objectes i molts altres records, constituïa un element important de la història per situar els personatges, definir la relació entre ells i crear l'ambient necessari per a l'evolució d'una Juliette plena de desitjos confusos i que, acte seguit, actua, després de topar-se amb el venedor ambulat. Se'n va per veure la ciutat i la seva absència omple el camarot de Père Jules i inscriu l'acció del film en el present, accentuant-ne la gravetat. És com si l'espai d'aquest lloc s'hagués encongit, ja no es perceben les ganes d'anar-se'n lluny per conèixer món. Els cossos dels tres homes, quan es reuneixen, a pesar de la bogeria que els envaeix i el decorat sense canviar, dissimulen durant algun temps, pel pes de les inquietuds, els plaers confusos de les seqüències anteriors.

Això dura poc, ja que en la coherència del relat, estructurat, sota les indicacions de Vigo, pel muntatge de Louis Chavance, i en la coherència del que són també els personatges i l'equip del film, sorgeixen altres seqüències que ins-

criuen de nou el camarot de Père Jules dins del seu univers, per damunt de tot, poètic i imprevisible. Però abans d'aquestes seqüències, per exemple la del disc que Père Jules s'imagina fer funcionar mitjançant l'única màgia del seu dit (i podem dir que el xaval és, en aquell instant, un digne hereu del vell mariner), la visió de la pel·lícula genera sorpreses, emocions, que són, a vegades, contradictòries; durant la partida de dames, que juguen en una bóta convertida en taula de joc, objecte ja vist en escenes anteriors, però fins al moment actual sense destí particular, Père Jules revela una altra faceta del seu caràcter. A pesar de ser retorçut (¡no li agrada perdre!) demostra a Jean un estima brusca i inquieta. Moviments curts de la càmera enfoquen els homes davant per davant, el mariner entotsolat en el seus pensaments i Père Jules demanant i contestant, amb un moix dins els braços, o es fixen en un escaquer, o també enfoquen el xaval i, d'aquesta manera, el camarot adquireix una altra aparença. Una

sopa o un estofat cuit al fogó. L'absència de Juliette es nota d'allò més. Quan el mariner s'aixeca de cop i volta i fica el cap dins el poal de Père Jules correspon a la seqüència molt aconseguida en la qual Juliette diu a Jean: "¿Com?, ¿has tancat els ulls?" que sorgeix en aquest gest i que té sentit en la seqüència de l'aigua. Però, abans d'això, i és també la penúltima escena filmada en aquest pla, arriba cridant el xaval molt astorat per cercar el segon de L'Atalante: "¡El patró s'ha tirat a l'aigua!" Entregat a si mateix, el camarot es converteix en aquell moment en un personatge que s'ofereix als moixos i a la seducció d'aquest fonògraf, que existeix gràcies a la genialitat de Père Jules ... i de Pierre Merle. I de la imaginació de Jean Vigo, servida admirablement pels seus col·laboradors i amics. Des de l'apunt escarrit fins al cap de decoració i els constructors que evocuen les dues lliteres i el revoltim va néixer un lloc d'històries nodrit per l'amor al cinema per part de tots aquells que li varen donar vida. ■